Lijst van persoons- en plaatsnamen, van kalenderdagen en van geciteerde plaatsen.

A.

Adventus Domini (C. 32) is de vierde Zondag vóór Kerstmis en viel in het jaar 1229 op 2 December.

Akaron (C. 25) is Akka, St. Jean d'Acre in Syrië.

Alamannia et Theutonia (C. 25) is Duitschland.

Aldensele, sc. prepositus in (C. 5) of Oldenselensis prepositus (C. 25.) Als proosten van Oldenzaal worden genoemd Boudewijn van Holland, die in 1178 bisschop van Utrecht werd, en Dirk van Lippe, broeder van bisschop Otto II.

Altinae (C. 17) is Elten tusschen Emmerik en Zevenaar.

Amestelle, sc. Ghiselbertus de (C. 25 en 27) is Gijsbrecht II van Amstel, over wien men zie ter Gouw, Geschiedenis van Amsterdam, Deel I, bl. 31 en vlg., 56 en vlg. Hij behoorde met den graaf van Gelre tot de captivi, die „per sentencias principum coram rege suis proscriptis et exlegibus captivatoribus abjudicantur" (C. 29.) Dit geschiedde echter niet na de komst van bisschop Wilbrand te Utrecht, maar reeds 1 October 1227;

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

men vindt de oorkonde o. a. bij Sloet, Oorkondenboek van Gelre en Zutfen nr. 510.

Ane, Anen (C. 25 en 39) is de buurschap Ane in de Overijselsche gemeente Gramsbergen, ten zuiden van Coevorden.

Angliae, sc. Richardus rex (C. 25) is Richard Leeuwenhart (1189—1199.)

Anze, Enze (C. 7 en 29) is Ansen, eene buurt in de Drentsche gemeente Ruinen. Weiland houdt het ten onrechte voor Enschede in Overijsel. Een heer van Ansen treft men voor het eerst aan in 1261 (Driessen, Monumenta Groningana, p. 190.) De daar vermelde Rodolfus de Ance was in 1277, waarschijnlijk reeds hoogbejaard, overleden (Magnin, Geschiedkundig Overzicht, II, 1°, bl. 22, 23.) Hij zoude dus een zoon van Volkerus van Coevorden kunnen geweest zijn.

Apulia (C. 27 en 28) is eene landstreek in het zuiden van Italië.

Are, sc. Gerardus comes de (C. 15 en 16) was een broeder van Dirk II, bisschop van Utrecht. Hun zuster was de moeder van bisschop Otto II.

Austria (C. 25) is Oostenrijk. De gevangenneming van Richard Leeuwenhart door hertog Leopold van Oostenrijk greep 21 December 1192 plaats.

B.

Backenvene (C. 29, 34, 39 en 40) is Bakkeveen in de Friesche gemeente Opsterland.

Benkint. Zie Beukinck.

Benthem, sc. castrum (C. 2) is Bentheim, de hoofdplaats van het graafschap van dien naam, dat grenst aan Overijsel en Drente. In verband met de mededeelingen van onzen schrijver merk ik op, dat de Paus in 1159 den bisschop van Utrecht

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

bevestigd heeft in zijn recht op het „castrum Benthem" en dat keizer Frederik I in 1165 den graaf van Holland opdroeg den bisschop van Utrecht te helpen om Bintheim terug te krijgen. (v. d. Bergh, Oorkondenboek van Holland en Zeeland, I, nr. 139 en 146.)

Bentheim wordt, voorzoover ik weet, het eerst vermeld door den Annalista Saxo op het jaar 1116, toen het door Lotharius van Supplinburg, hertog van Saksen, ingenomen werd. (Pertz, Monumenta SS. VI, p. 753.)

Benthem, Benethem, sc. comites de. Als graven van Bentheim worden door onzen schrijver vermeld behalve Otto, comes Palatinus Reni, over wien men zie i. v. Palatinus Reni:

1°. Otto, comes de Benthem (C. 2, 5, 7—9 en 15.) Ook zijne vrouw wordt vermeld (C. 8.) Uit de Annales Egmondenses en het Chronicon Egmundanum op het jaar 1172 weten wij, dat zij eene dochter was van Hendrik, graaf van Arnsberg, uit het geslacht der heeren van Kuik. Otto zelf komt in vele oorkonden voor en leefde zeker nog in 1207. Hij was een zoon van Dirk VI graaf van Holland en Sophia van Rheineck. Otto's broeders waren o. a. Floris III, graaf van Holland, Boudewijn II en Dirk I, bisschoppen van Utrecht. Een zijner zusters was volgens onzen schrijver gehuwd met den graaf van Kleef.

2°. Bodekinus, Boidekinus comes de Benthem (C. 25 en 29.) Hij was de zoon van Otto en wordt, veelal als Balduinus of Baldewinus, in vele oorkonden vermeld tot in het jaar 1247.

Benthem, sc. milites comitis de (C. 27 en 29) zijn dienstmannen van den graaf van Bentheim.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Benethem, sc. Eylardus de (C. 29, 30 en 33) behoorde niet tot het geslacht der graven, maar was een hunner dienstmannen. Ook in oorkonden komt hij als ministerialis voor, o. a. in 1227 (Wilmans, Westfälisches Urkundenbuch III, nr. 241.)

Bergene (C. 25 en 33) is Gramsbergen in Overijsel, ten zuiden van Coevorden.

Bernardo, sc. abbas de Sancto (C. 36) is de abt van het klooster Aduard, dat tot de cisterciënser-orde behoorde en ten noord-westen van de stad Groningen in Midagsterland lag, in de tegenwoordige gemeente Aduard. De abt van Aduard wordt in de kroniek van Emo (ed. Hist. Gen. bl. 114; vgl. bl. 120) en ook in oorkonden (Driessen, l. c. p. 21 en 542) abbas Sancti Bernardi genoemd. Vgl. voorts Richthofen, Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte, II, p. 801 en vlg.

Berum (C. 2) is waarschijnlijk het dorp Bierum in Fivelingo in het noord-oosten van de prov. Groningen. Uit deze plaats was bisschop Herbert van Utrecht met zijne broeders Ludolf en Leffard afkomstig.

Beukinck, sc. domus (C. 32). Matthaeus las „Benkint." Het bedoelde huis moet niet ver van Steenwijk gelegen hebben en wordt misschien nog in 1456 als de hof „Boedekinc" vermeld in het Tijdrekenk. Register op het archief van Overijsel IV, 17, op welke plaats de archivaris van Overijsel, Mr. van Doorninck, de vriendelijkheid had mijne aandacht te vestigen.

Bordena (C. 39), waarvoor in de vroegere uitgaven ten onrechte Borneda gelezen wordt, is de rivier, die oudtijds Westergo van Oostergo scheidde, en ook als Boerdiep of Middelzee bekend was. Ook

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Emo, t. a. p. bl. 89, noemt haar Bordena, terwijl andere, oudere plaatsen, waarin zij als Bordinis, Burdinis, Bordne, etc. vermeld wordt, zijn bijeengebracht door Richthofen, t. a. p. II bl. 100 en vlg., en door van den Bergh, Handboek der Middel-Nederl. Geographie, 2de ed. bl. 45 en vlg.

Bornego (C. 34), ofschoon waarschijnlijk een deel van Oostergo, vormde, althans later, een afzonderlijk dekenschap, dat Bordego, Bordago of Borndegho genoemd werd. Zie Richthofen t. a. p. II bl. 692, 693, alsmede Mr. Andreae in de Vrije Fries, deel XIV, bl. 219 en vlg. en bl. 265 en vlg.

Brabantiae, sc. dux (C. 5, 10, 14 en 19.) Bedoeld zijn de hertogen Godfried III, die in 1190 overleed, en diens opvolger Hendrik I (1190—1235.)

Bremensis, Sc. archiepiscopus Gerardus (C. 20.) Bedoeld is Gerard II van Lippe, die van 1219—1258 aartsbisschop van Bremen was.

Brokope (C. 29 en 39) is het dorp Olde-Berkoop in Oost-Stellingwerf, prov. Friesland.

Buchorst, sc. castrum (C. 19.) Dit kasteel lag aan den linker IJseloever in de tegenwoordige gemeente Zalk en Veekaten, prov. Overijsel.

Buchorst, sc. Theodericus de (C. 19.) Hij komt in verscheidene oorkonden voor, bijv. bij Sloet, t. a. p. nr. 435 en 508, en wordt met zijn zoon genoemd onder hen, die in 1227 bij Ane sneuvelden. (Dumbar, Analecta II, p. 228 en Matthaeus, Analecta 1738, V. p. 338.)

Burclo, sc. Henricus de (C. 40.) In de vroegere uitgaven en in handschrift B. staat ten onrechte Burdo. Hendrik van Borculo, die gehuwd was met de dochter van Rudolf van Coevorden, komt ook in oorkonden voor, voor het laatst in 1236 (Sloet, t. a. p. nr. 588.) Hij schijnt jong gestorven

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

te zijn, waarna zijne weduwe, die dan Eufemia heette, waarschijnlijk hertrouwd is met Herman van Loon. Uit het eerste huwelijk was er echter een zoon, die in 1248 en later voorkomt als Henricus, domicellus de Burclo (Sloet, t. a. p. nr. 699, 714 en 729.) Meermalen vinden wij hem, soms met zijne vrouw Agnes, daarna in oorkonden. Onder bisschop Jan van Nassau (1267—1288), schijnt hij het gezag over Coevorden en Drente te hebben teruggekregen, zoodat hij in oorkonden van 1275 en 1276 als burggraaf van Coevorden optreedt (Magnin, t. a. p. II, 1°, bl. 36 en 37.) Hij sneuvelde in 1288 in den slag bij Woeringen.

C.

Calabria (C. 27) is eene landstreek in het zuiden van Italië.

Candelarum, sc. festum (C. 36) valt op 2 Februari.

Claricampi, sc. cellarius (C. 36) is de keldermeester (oudtijds: kelweerder) van de abdij Klaarkamp. Dit klooster, het oudste van de cisterciënser-orde in ons vaderland, lag niet ver van Dokkum in Dantumadeel.

Clivensis, sc. comes (C. 5, 10 en 25.) De graaf van Cleve, die in C. 25 vermeld wordt, is ongetwijfeld de Dirk, die gewoonlijk de 5de genoemd wordt en in 1202 en 1203 nog een kind was; vgl. v. d. Bergh, t. a. p. I nr. 189 en Sloet, t. a. p. nr. 403. De Thidericus, Clevensis comes, waarvan sprake is in C. 10, is Dirk IV, die volgens de Annales Egm. en het Chronicon Egm. in 1182 huwde met Margareta, eene dochter van graaf Floris III, den broeder van bisschop Boudewijn II.

Deze Dirk IV en zijn broeder Arnold waren

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

zonen van een ouderen Dirk, zooals o. a. blijkt uit eene oorkonde bij Sloet, t. a. p. nr. 372, en deze oudere Dirk zoude dus kunnen bedoeld zijn in C. 5 en gehuwd zijn geweest met eene zuster van bisschop Boudewijn II. Die oudere Dirk overleed echter reeds in 1172 blijkens de berichten in de Annales Egm. en het Chron. Egm. en dus vóórdat Boudewijn bisschop werd, wat met het verhaal van onzen schrijver niet overeenstemt. Ik acht het daarom waarschijnlijk, dat onze schrijver, van de zuster van bisschop Boudewijn sprekende, diens nicht bedoeld heeft.

Colonia (C. 27) is Keulen. In C. 25 is sprake van „episcopatus Coloniensis", in C. 29 van Keulsche munt, „marcae Colonienses."

Coloniensis, sc. archiepiscopus (C. 9, 10, 17—22, 27 en 28). Genoemd zijn of bedoeld worden in C. 9 en 10: Philips I van Heinsberg (1167—1191); in C. 17 en 18: Adolf I van Altena (1193—1205; gest. in 1220); in C. 19—22: Engelbert I van Berg (1216—1225); in C. 27 en 28: Hendrik I van Molenarken (1225—1238).

Covordia, sc. castrum (Inscr., C. 1, 2, 5—10, 16, 17, 25, 29—34, 37, 39 en 40) is Coevorden in het zuid-oosten van Drente. Bij het kasteel bevonden zich eene villa en een suburbium, waarin een of meer molens. In eene oorkonde van 1159 wordt de kerk van Utrecht door den Paus bevestigd in het bezit van het castrum Cuforde en het land van Drenthem. (v. d. Bergh, t. a. p. I nr. 139.)

Covordenses of illi de Covordia (C. 1, 7, 9, 10, 16, 23—25, 27, 29, 32—34, 37 en 39) zijn de bewoners, doch inzonderheid de kasteleins van Coevorden.

Covordia, sc. castellanus vel scultetus de (C. 6.)

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Als kasteleins van Coevorden komen bij onzen schrijver voor:

1°. Leffardus (C. 2). Hij was een broeder van bisschop Herbert van Utrecht. Hij kreeg van zijn broeder in leen „castrum Covordie et jurisdictionem Trente."

2°. Rodolphus I en zijn broeder Volkerus of Folkerus (C. 4, 7—10). Hun moeder, eene zuster van den ouden Rudolf van Goor (vgl. Gore), was hertrouwd met Florentius de Vorenborch (vgl. Vorenborch). Of Rodolphus en Volkerus zonen of kleinzonen van Leffard waren, blijkt niet. Zij worden door onzen schrijver vermeld onder de bisschoppen Godfried en Boudewijn II. Volkerus, die gehuwd was met eene dochter van Albertus Leo, komt ook tot in 1215 in verscheidene oorkonden voor, somtijds met zijn zoon Rodolphus, uit wien misschien het geslacht der heeren van Ansen gesproten is; vgl. Driessen, l. c. p. 12, 15, 16, 241 en 242, Matthaeus, notae ad Anonynum p. 129 en Magnin, Kloosters in Drenthe, 2de druk, bl. 24.

3°. Rodolphus II en zijne broeders Fredericus en Godefridus (C. 17, 23—25, 29—31, 33). Fredericus komt ook voor in C. 37 en 38. De drie broeders, die vermoedelijk zonen waren van Rudolf I, volgens anderen echter van Volkerus, vindt men ook te zamen in eene oorkonde van 1227 (Sloet, t. a. p. nr. 510), terwijl Rodolphus met zijn broeder Fredericus in eene oorkonde van 1223, en alleen in oorkonden van 1217 en 1218 vermeld wordt. (Driessen, l. c. p. 18, 19 en 21.) Waarschijnlijk zal in eene oorkonde, die in het jaar 1236 is

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

te stellen, ofschoon zij in het cartularium van Dikningen tot 1036 gebracht wordt, onder den naam van Frethericus, miles de Covordia ook wel Rudolfs broeder Frederik bedoeld zijn; zie die oorkonde o. a. bij Magnin, Kloosters, 2de dr. bl. 20. De dochter van Rudolf II (C. 40) heette waarschijnlijk Eufemia en huwde eerst met Hendrik van Borculo, later vermoedelijk met Herman van Loon; vgl. Burclo.

Crucis, sc. exaltatio sanctae (C. 40) is de kruisverheffing, welke op 14 September wordt herdacht. „In crastino exaltacionis sanctae crucis." is dus 15 September.

Cunra, sc. fluvius (C. 29 en 39) is een riviertje, dat thans Kuinder of Tjonger heet en gedeeltelijk de grensscheiding vormt tusschen de Friesche gemeenten Schoterland en West-Stellingwerf.

Cuijnre (C. 13) is Kuinre in de prov. Overijsel. Het plaatsje ligt aan de Zuiderzee en de Kuinder en had vroeger heeren, die met de woorden „illi de Cuijnre" bedoeld zijn. Vgl. over den strijd tusschen Willem van Holland en den heer van Kuinre, die Henricus Grus, Hendrik de Kraan genoemd werd, de Annales Egm. en het Chron. Egm. op het jaar 1197.

D.

Dalen (C. 25) is niet het Drentsche dorp Dalen, zooals Weiland meent, maar het graafschap Dalen, waarover men raadplege: Racer, Overijsselsche Gedenkstukken, II, bl. 232—263 en VII, bl. 1—142. Dit graafschap Dalen lag aan de Lippe; doch door het huwelijk van graaf Hendrik van Dalen met

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

de erfdochter van Diepenheim was deze laatste heerlijkheid, die in Overijsel lag, gekomen aan hun zoon Otto, die graaf van Dalen was, toen de gebeurtenissen plaats grepen, welke in C. 25 beschreven worden.

Daventria (C. 8—10, 14, 16, 19, 20, 25, 29, 38 en 39) is Deventer.

Daventriensis, sc. prepositus (C. 11 en 25). Als proosten van Deventer worden vermeld Arnoldus de IJsenborch, die in 1196 tot bisschop van Utrecht werd verkozen, en Thidericus de Lippia, broeder van bisschop Otto II.

Dockinge (C. 30) is Dokkum in Friesland.

Drenta, Drentia; zie Trenta.

Drenti, Drentones; zie Trentones.

Duitschland, nl. duitsche koningen en roomsche keizers. Vermeld of bedoeld worden door onzen schrijver in C. 5 en 10: Frederik I (1152—1190); in C. 10, 12 en 16: Hendrik VI (1190—1197); in C. 16: Philips (1198—1208); in C. 25: Otto IV (1198—1218); in C. 18, 27 en 28: Frederik II (1212—1250) en in C. 27—29 diens zoon Hendrik VII (1220—1235, gest. in 1242).

E.

Eijlardus; zie Benthem.

Elst (C. 22) is het dorp Elst in de Betuwe tusschen Arnhem en Nijmegen.

Emne (C. 29) is het dorp Emmen in Drente ten noord-oosten van Coevorden.

Enze; zie Anze.

Epyphania (C. 27). Dit feest valt op 6 Januari. „Vigilia Epyphaniae" is dus 5 Januari.

Esnensis, sc. ecclesia (C. 22) is het bekende vrouwen-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

stift Essen aan de Ruhr, dat aanzienlijke goederen in Salland had. De overeenkomst, waarover door onzen schrijver gesproken wordt en waarbij o. a. de advocatie over die goederen aan den bisschop van Utrecht overging, is afgedrukt bij Sloet, t. a. p. nr. 487.

F.

Festum (C. 32). Hiermede is bedoeld Kerstmis, d. i. 25 December.

Flandriae, sc. Johanna comitissa (C. 19). Gravin Johanna van Vlaanderen was de oudste dochter van Boudewijn van Constantinopel, die in 1205 sneuvelde. In 1211 huwde zij met Ferrante of Ferrand van Portugal, die in den slag bij Bouvines (27 Juli 1214) door den Franschen koning werd gevangen genomen en tot 1226 in krijgsgevangenschap bleef. Hij overleed in 1233, gravin Johanna in 1244.

Franciae, sc. Philippus rex (C. 25) is koning Philippus Augustus (1180—1223).

Fresia, Frisia en Frisones (C. 1, 2, 6, 13, 16, 24, 25, 29, 30, 32—40). Bedoeld worden de streken door Friezen bewoond en hare bevolking. Friezen woonden o. a. op het eiland Texel (C. 16), voorts in de tegenwoordige provincie Friesland en in de tegenwoordige prov. Groningen, met uitzondering van de stad Groningen en het Gorecht, die oorspronkelijk tot Drente behoorden. De tegenwoordige provincie Friesland, met uitzondering van Achtkarspelen, was een deel van de diocese Utrecht; daarom wordt door onzen schrijver van deze streek en van hare bevolking als van „suae (sc. episcopi Trajectensis) dijocesis Frisia" (C. 1) en „nostri

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Frisones" (C. 34 en 40) gesproken. Achtkarspelen en de Friesche gedeelten van de tegenwoordige prov. Groningen behoorden tot de diocese Munster; zie o. a. C. 34.

Frisiae, sc. abbates (C. 33, 34, 36 en 37) zijn abten uit de door Friezen bewoonde streken.

Frodewalt, Vrodewalt (C. 34 en 40) was eene door Friezen bewoonde landstreek tusschen Langewalt en Drente, die tot de diocese Munster behoorde en de tegenwoordige gemeenten Marum en de Leek omvatte. In de kroniek van Emo worden de bewoners Frodasilvani of Frodawaldenses genoemd.

G.

Geinum, Gheinum (C. 14 en 21) was eene villa en is thans eene buurt, het Gein genaamd, in de provincie Utrecht tusschen IJselstein, Jutfaas en Vreeswijk. Zie over deze plaats: Jhr. J. J. de Geer, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden der prov. Utrecht, bl. 183 en vlg.

Gelekingi (C. 23, 25, 27 en 30). Aldus werd eene partij genoemd, die in Groningen zich tegen den prefect Egbert en zijne zonen verzette. Ook in de kronieken van Emo en Menco komt deze partij meermalen, op de jaren 1227, 1231, 1242, 1252 en 1253 voor onder den naam van „Geleconidae" of „Geliconidae" (Emo en Menco, ed. Hist. Gen. bl. 117, 123, 181, 182, 204, en 205).

Gelriae, sc. terra (C. 10). Onder het land van Gelre versta men niet het geheele gebied van den graaf van Gelre, maar de streek, die het kasteel en de stad Gelre omgeeft. In dien zin wordt ook in oorkonden van „terra Gelriensis" gesproken; zie o. a. Sloet, t. a. p. nr. 608*bis*.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Gelriae, sc. comites. Bij onzen schrijver worden als graven van Gelre vermeld:

1°. Gerardus (C. 5, 8 en 10). Deze Gerard, die ook in oorkonden somtijds graaf van Gelre wordt genoemd (Sloet, t. a. p. nr. 347, 357 en 363; vgl. nr. 326), overleed volgens de Annales Egm. in 1181, terwijl zijn vader graaf Hendrik van Gelre, naast wien hij meermalen in oorkonden voorkomt, in 1182 schijnt te zijn overleden. Vgl. Sloet t. a. p. nr. 322, 323, 334, 344, 356, 357 en 360.

2°. Otto I (C. 8—14 en 17). Hij was een zoon van graaf Hendrik en een broeder van Gerard. Zijne zuster Margaretha was de moeder van Engelbert I, aartsbisschop van Keulen. Zijne dochter Adelheid was gehuwd met Willem I graaf van Holland. Zijne vrouw, welke in C. 17 vermeld wordt, was Richardis, dochter van Otto, hertog van Beieren. Otto overleed in 1207.

3°. Gerard III (C. 14, 17—22, 25—30) was een zoon van graaf Otto I en een broeder van bisschop Otto I. Hij stierf in 1229.

Gereonis, sc. dies beati (C. 29). Op 10 October worden St. Gereon et socii herdacht. Blijkbaar is deze dag bedoeld.

Gethorne (C. 33) is Giethoorn in de prov. Overijsel, ten zuiden van Steenwijk.

Glumme (C. 24) is Glimmen in de gemeente Haren, ten zuiden van de stad Groningen.

Gore (C. 25) is het stadje van dien naam in de provincie Overijsel.

Gore, sc. advocatus, dominus de (C. 7 en 25). Twee leden van dit geslacht worden vermeld, nl.:

1°. Rodolphus, antiquus advocatus de Gore (C. 7), wiens zuster eerst met een kastelein van

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Coevorden, later met Florentius de Vorenborch was gehuwd. Dezen ouderen Rudolf van Goor treft men in verscheidene oorkonden aan als Rudolfus advocatus, Trajectenis advocatus, liber advocatus ecclesiae Sancti Martini (Sloet, t. a. p. nr. 309, 334 en 350, Erhard Reg. Hist. Westf. Bd. II Cod. diplom. nr. 432).

2°. Rodolphus de Gore (C. 25.) Deze jongere Rudolf van Goor treedt ook in oorkonden op als Rudolfus comes de Gore (Sloet, t. a. p. nr. 518; Wilmans, Westfäl. Urkundenbuch III nr. 154).

Gravesdorp, Gravestorp, nl. een geslacht van (C. 23, 25, 27 en 33). Dit geslacht ontleende zijn naam aan een plaatsje, dat bij Neuenhaus en Veldhausen in het graafschap Bentheim ligt en thans Grasdorf of Grastrop heet; doch dit geslacht had ook bezittingen in Twente en ook wel in Drente. Vermeld worden Menso en zijn zoon Hendrik, die ook in oorkonden voorkomen (Driessen, l. c. p. 18 en Sloet nr. 478 en 510), alsook de broeder van Menso, Sweder genaamd.

Groninge, Groninghe (Inscr. C. 1—8, 16, 17, 23—25, 27, 29, 30, 32, 34—36, 38—40) is de stad Groningen, die bij onzen schrijver reeds oppidum, civitas, porta (d. i. poorte) genoemd wordt. Groningen was de hoofdplaats van eene prefectura, die de tegenwoordige gemeenten Groningen, Haren, Noorddijk en het grootste gedeelte van Hoogezand omvatte. Groningsche munt wordt in C. 37, de St. Walburgskerk in C. 3, 7, 24 en 27 vermeld. Herhaalde malen wordt ook gesproken van Groningenses en van cives de Groninghe (C. 6, 7, 27, 29, 30, 32, 34, 36, 38—40), d. z. de inwoners der stad; doch onder Groningenses zullen

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

wel somtijds en onder „illi de Groninghe" in den regel de prefecten te verstaan zijn. In C. 6 worden „villici Groningenses" genoemd.

Groninghe, sc. praefecti de. Als prefecten van Groningen noemt onze schrijver:

1°. Ludolfus (C. 2), een broeder van bisschop Herbert.

2°. Leffardus (C. 4), die waarschijnlijk een zoon was van Ludolfus en een broeder Lambertus had, die te Peize woonde; vgl. Pedge. Deze Leffardus of Lifferdus komt ook voor in oorkonden van 1169 en 1176 (Driessen, l. c. p. 5 en 6) en overleed vóór bisschop Godfried, die in 1178 stierf. Hij had geene zonen, maar wel eene dochter, die gehuwd was met Godschalk van Sepperothe (vgl. Sepperothe) en met haar man nog vóór haar vader overleed, nalatende drie zonen, die hier volgen.

3°. Rodolphus, de oudste zoon van Godschalk van Sepperothe, volgde met zijne broeders zijn grootvader Leffardus in de prefectura op. Hij wordt in C. 4 en 7 en ook in eene oorkonde van 1181 (Driessen, l. c. p. 9) vermeld. Hij stierf „in transmarinis partibus", vermoedelijk op een tocht naar het heilige land, en liet een onmondigen zoon na, Albero genaamd. Bedrieg ik mij niet, dan komt in een stuk van omstreeks 1225, dat de namen bevat van hen „qui consuerunt solvere pactum capitulo ecclesiae Trajectensis de decimis et curtibus aliisque bonis dicti capituli in comitatu Threntia sitis" (Bijdragen tot de gesch. en oudh. van de prov. Groningen, V bl. 59), de zoon van Albero voor onder den naam van „Rodolphus, filius Alberti."

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

4°. Menso (C. 4, 7 en 9) was ook een zoon van Godschalk van Sepperothe en wel, naar het schijnt, de jongste zoon, daar hij in eene oorkonde van 1206 (Driessen, l. c. p. 12) achter zijn broeder Egbert, die ook in C. 7 bij onzen schrijver op den voorgrond treedt, genoemd wordt. In het bovenaangehaalde stuk van omstreeks 1225 komt „Liephardus, filius Mensonis" voor.

5°. Hecbertus, Egbertus (C. 4, 7—9, 23—25, 27, 29, 30, 32, 37—39). Dat Egbertus dezelfde persoon is als Hecbertus en niet tot een ander geslacht behoorde, zooals vroeger algemeen werd aangenomen, mag — afgezien van andere gronden — worden afgeleid uit de woorden „qui nunc superest" in C. 4. Hij was een broeder van Rudolf en Menso en treedt bij onzen schrijver als een der hoofdpersonen op. Ook in oorkonden treft men hem meermalen aan; zie o. a. Driessen, l. c. p. 12, 17, 18, 19 en 21, Sloet, t. a. p. n°. 483 en het aangehaalde stuk van omstreeks 1225. Eveneens in de kronieken van Emo en Menco. Uit de kroniek van Menco, t. a. p. bl. 181, blijkt, dat hij vóór 1242 overleden is, nalatende drie zonen, nl. Rudolf, Egbert en Godschalk. Deze zonen komen ook bij onzen schrijver, zonder vermelding van hunne namen, voor (C. 37 en 39).

Groninghe, sc. Bertoldus de (C. 7). Deze behoorde niet tot de geslachten van Bierum en Sepperothe. Zijne zonen schijnen in C. 27 onder den naam van „filii Bertoldi sculteti" en in C. 30 als „sculteti" te worden aangewezen. Mogelijk is het, dat deze Bertoldus de stamvader was van de „sculteti

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

de Threntа", ook wel „sculteti de Elede" genoemd, die in oorkonden uit de 13de en uit de eerste helft der 14de eeuw meermalen optreden.

H.

Hardenberge, Hardenberch, sc. castrum (C. 25, 32, 33, 37 en 39). Dit kasteel werd door bisschop Wilbrand gesticht in de parochie Niënstede. Het nog bestaande stadje Hardenberg ligt aan de Vecht ten zuiden van Gramsbergen in de provincie Overijsel. In C. 33 is ook sprake van „castellani" van Hardenberg en wordt een Wenemarus sculte-tus vermeld.

Harlem (C. 16) is Haarlem in de provincie Noord-Holland.

Heymenberch (C. 11) is de Heimenberg bij Renen in de prov. Utrecht.

Herkelo (C. 19) is Herkulo nabij den IJsel in de gemeente Zwollerkerspel, prov. Overijsel.

Herlinge (C. 30) is Harlingen, een stad in de provincie Friesland.

Hildensemensi ecclesia, sc. major prepositura in (C. 27). Als domproost van Hildesheim wordt genoemd Wilbrand van Oldenburg, later bisschop van Paderborn en daarna van Utrecht.

Hollandiae, sc. comitatus, comitia (C. 14—16) is het graafschap Holland. In C. 15 wordt ook gesproken van Hollandenses, terwijl ministeriales, homises Hollandiae of Hollandenses worden genoemd in C. 22 en 26.

Hollandiae, sc. comes. De volgende graven van Holland komen bij onzen schrijver voor:

1°. Florentius III (C. 5, 10 en 11). Hij was een broeder van graaf Otto van Bentheim en

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

van de bisschoppen Boudewijn II en Dirk I. Hij overleed in 1190.

2°. Tydericns VII (C. 11—15 en 17). Hij was een broeder van graaf Willem I en Floris, domproost van Utrecht. Hij overleed in 1203.

3°. Ada (C. 15 en 16). Zij was de dochter van Dirk VII en huwde Lodewijk graaf van Loon.

4°. Wilhelmus I (C. 13, 15—18, 21 en 38). Hij was een broeder van Dirk VII en gehuwd met eene dochter van graaf Otto I van Gelre; hij overleed in 1222.

5°. Florentius IV (C. 21, 22, 25—28, 30 en 38). Hij was een zoon van graaf Willem I en overleed in 1234.

Homersem, Omershem (C. 2 en 10) is Ootmarsum in het oosten van de provincie Overijsel.

Horne, sc. castrum (C. 3) is niet Hoorn in Noord-Holland, zooals Weiland meent, maar Horn in de tegenwoordige provincie Limburg. Aan dit kasteel ontleende een geslacht zijn naam, dat voorkomt in vele oorkonden, opgenomen in de oorkondenboeken van de heeren van den Bergh en Sloet. Tot dit geslacht behoorde ook Herman, bisschop van Utrecht.

Horst, sc. castrum (C. 3, 7, 13 en 16). Dit kasteel, dat niet ver van Renen in de prov. Utrecht lag, werd gesticht door bisschop Godfried. Vgl. Sloet t. a. p. nr. 350.

Horstmaria, sc. nobiles de (C. 25 en 29). De zetel van dit geslacht was Horstmar, ten zuiden van Steinfurt niet ver van de grenzen van Overijsel en Gelderland gelegen. Bij onzen schrijver komen twee leden van dit geslacht voor, nl.:

1°. Bernardus, die bij Ane sneuvelde. Dezen beroemden krijgsheld, over wiens beteekenis

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

gehandeld wordt door Ficker in een opstel, aangehaald door Wilmans Westfäl. Urkundenbuch III nr. 238, treft men in talrijke oorkonden aan, ook in oorkonden van het jaar 1227 (Wilmans, l. c. nr. 234, 241 en 242), wat een nieuw bewijs is, dat het gevecht bij Ane niet vóór 1227 heeft plaats gehad. Hij had een ouderen broeder Wilhelmus, die kinderloos schijnt te zijn overleden, en een jongeren broeder, die waarschijnlijk de vader van Otto van Horstmar was; vgl. Erhard, Regesta hist. westf. II Cod. dipl. nr. 488.

2°. Otto (C. 29). De bewering van onzen schrijver, dat Bernard van Horstmar een oom van Otto was, wordt ook bevestigd door oorkonden, waarin Bernard de patruus of avunculus van Otto wordt genoemd (Wilmans, l. c. III nr. 307 en 467). Ten onrechte meent Seibertz in zijne Landes- und Rechtsgeschichte des Herzogthums Westfalen, I 1°. p. 162, dat Bernard door zijn broeder Otto is opgevolgd.

Hoven, sc. Bertrammus de (C. 27.) Deze persoon is mij van elders niet bekend. Wel treft men in 1206 een Egbertus de Hove aan (Driessen, l. c. p. 12).

Huda (C. 27). Een plaats van dien naam nabij Uelsen bestaat niet, voorzoover ik weet. Misschien is echter bedoeld Hilten, dat tusschen Neuenhaus en Uelsen ligt en oudtijds Hitla of Hilta kan geheeten hebben.

Huffulte (C. 29) is Uffelte in de gemeente Havelte, prov. Drenthe.

Hulsvorde (C. 39) is eene plaats, die meermalen in Drentsche oorkonden vermeld wordt en nabij Coevorden lag. De naam is thans verloren gegaan.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Hunepa (C. 20) is de naam van een riviertje, dat thans Schipbeek genoemd wordt en nabij Deventer in den IJsel valt.

Hunsegones (C. 34, 35, 38—40) zijn Friezen, die in het noorden van de tegenwoordige prov. Groningen woonden. Hun land, dat tot de diocese Munster behoorde en in C. 35 „Hunsegonia" genoemd wordt, komt sedert de 8ste eeuw onder de namen „Hunusga, Hunesga, Hunesgo", etc. voor en heet thans nog Hunsingo.

I. J. Y.

Jacobi, sc. festum beati (C. 33.) Dit feest wordt op 25 Juli gevierd.

Johannis baptistae, sc. vigilia (C. 15) is 23 Juni, daar de geboortedag van Johannes den dooper op 24 Juni wordt herdacht en deze dag hier wel zal bedoeld zijn.

Ysla (C. 26 en 32) is de Geldersche IJsel. Het land, dat van Utrecht gerekend over den IJsel lag, wordt Overijsel genoemd; vgl. Transysla (C. 21 en 35.) Doch van het standpunt van iemand, die in Groningen is, wordt Overijsel ook aangeduid als gelegen „citra Yslam" (C. 26).

Judicia Dei abyssus multa (C. 34). Deze woorden zijn ontleend aan het boek der Psalmen XXXVI, vers 7, waarin ze volgens de Hollandsche vertaling luiden: „Uwe oordeelen zijn een groote afgrond, Heer!"

L.

Lamberti, sc. dies (C. 39 en 40). Bedoeld is de gedenkdag van den heiligen martelaar Lambertus,

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

d. i. 17 September. „Quinto die antequam erat vigilia Lamberti" is dus 11 September.

Langewalt (C. 34 en 40) was een deel van het latere westerkwartier der provincie Groningen. Het omvatte ongeveer de tegenwoordige gemeenten Grootegast, Oldekerk, Zuidhorn en Grijpskerk en behoorde tot de diocese Munster.

Lare, sc. castrum (C. 29) is Laar aan de Vecht in het graafschap Bentheim op de grens van Overijsel tusschen Emblicheim en Gramsbergen.

Lare, (C. 39) is Zuidlaren, een dorp in het noordoosten van Drente.

Lavica (C. 34, 35 en 39) is de bekende rivier tusschen de provinciën Groningen en Friesland, welke thans Lauwers heet. In de lex Frisionum komt zij voor onder den naam van „Laubachi" en is zij de grensscheiding tusschen twee groote afdeelingen van Friesland. Zij wordt later vermeld als „Lagbeki, Labeki, Lavica, Layca, Lavece, Lovece", enz. Vgl. Richthofen, t. a. p. II bl. 102 en vlg.

Lecca (C. 21) is de Lek, de bekende rivier, welke langs en door de provinciën Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland stroomt.

Leijden (C. 16) is de stad Leiden in de prov. Zuid-Holland.

Lenna (C. 29 en 39) is blijkbaar een riviertje. Eene aanteekening in handschrift B. doet aan „de Lemmer", een plaats in de Friesche gemeente Lemsterland, denken en die opvatting heeft ook Weiland, evenals de meeste anderen. Zie vooral Richthofen, t. a. p. II bl. 108 en vlg., en 726. Hij verstaat onder „Lenna" een water, dat van het Tjeukemeer naar de Zuiderzee loopt en thans „de Rijn" heet. Ik geloof echter, dat wij eerder

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

te denken hebben aan de Linde, welk riviertje thans voor een deel de grens vormt tusschen de provinciën Friesland en Overijsel en boven het stadje Kuinre met de Tjonger of Kuinder zich vereenigt.

Leo, sc. Albertus (C. 7) was een rijke ridder, met wiens dochter Volkerus van Coevorden huwde. Een geslacht Leo of Lewe komt in talrijke oorkonden voor, zoo bijv. een Gerardus Leo reeds in 1206 en later (Driessen, l. c. p. 12, 241—243); doch deze Gerard schijnt niet in Utrecht, maar in Drente of Vollenhove te huis te behooren.

Levonia (C. 29) is Lijfland.

Lywart (C. 30 en 34) is Leeuwarden, de hoofdplaats der prov. Friesland.

Lywart, sc. Hesselus (C. 40) was deken van Oostergo. Vgl. ook de Gedenkschriften van Mariengaarde, uitg. Wijbrands, bl. 159 en 160.

Lippia, sc. Hermannus de (C. 18—20). Deze Herman van Lippe was een broeder van Gerard II, aartsbisschop van Bremen, van Otto II, bisschop van Utrecht, van Bernard IV, bisschop van Paderborn, en van Dirk, proost van Deventer en Oldenzaal. Hun vader was Bernard, heer van Lippe, later in 1211 abt van Dunamunde en in 1218 bisschop van Selburg in Lijfland. Hun moeder heette Helewigis en was eene zuster van Gerard graaf van Are en Dirk II bisschop van Utrecht.

Lobede (C. 19) is Lobit aan den Rijn in de gemeente Herwen en Aart. De graaf van Gelre hief er tol. Vgl. met het door onzen schrijver medegedeelde, eenerzijds de oorkonden van 1220 en 1223, waarin Frederik II den graaf van Gelre verbiedt die van Deventer en Salland te Arnhem, Oosterbeek en Lobit onrechtmatig met tol te bezwaren, en aan

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

den anderen kant de oorkonden van 1222, 1224 en 1226, waarbij den graaf van Gelre verlof wordt gegeven om den tol van Arnhem naar Lobit te verleggen. (Sloet, t. a. p. nr. 461, 465, 470. 474 en 498).

Longobardia (C. 27) is eene landstreek van Italië.

Loen, Lon (C. 25). Dit Loon lag niet op de Veluwe, zooals Weiland mededeelt, maar is de plaats, die thans Stadtlohn heet en in Regierungsbezirk Munster niet ver van Ahaus en dicht bij de grenzen van Nederland ligt. Het was vroeger de hoofdplaats van een graafschap, dat zich ook over eenige dorpen, zooals Winterswijk, Aalten. enz. uitstrekte, die toen kerkelijk deel waren van de diocese Munster en thans tot de Nederl. provincie Gelderland behooren. De heeren en graven van Loon komen dikwijls in Geldersche en Munstersche oorkonden voor. In 1227 was Herman heer of graaf van Loon.

Loen, sc. Lodowicus comes de (C. 15 en 16). Deze graaf, die gehuwd was met Ada van Holland, behoorde tot het aanzienlijk geslacht, welks graafschap nabij Luik was gelegen.

Lucae, sc. festum (C. 34). Dit feest valt op 18 October. „In crastino Lucae evangelistae" is dus 19 October.

Ludinkerke, sc. abbas de (C. 36). De abdij Ludingakerke, ook wel Ludingkerke, Luidenkerka, Luinkerke, enz. genoemd, lag bij het dorp Achlum in Franekeradeel, prov. Friesland. Zij behoorde tot de kloosters van de reguliere kanunniken van St. Augustinus.

Ludit in humanis, etc. (C. 34). Dezen versregel vindt men in de brieven van Ovidius ex Ponto, Lib. IV, Ep. 3 vs. 49.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

M.

Maestrecht, sc. prepositus in (C. 12). Als proost van Maastricht wordt genoemd Dirk van Are, die bisschop van Utrecht werd.

Maguncia (C. 10) is Mainz.

Maguntinus, sc. Conradus archiepiscopus (C. 9) is Conrad, aartsbisschop van Mainz.

Mariae, sc. assumptio beatae virginis (C. 28). De hemelvaart van Maria wordt op 15 Augustus herdacht. De vijfde dag daarna is 20 Augustus.

Mariae Magdalenae, sc. festum (C. 33). Dit feest valt op 22 Juli.

Mariam in Trajecto, sc. prepositus ad sanctam (C. 5). Als proost van St. Marie wordt vermeld Boudewijn van Holland, die bisschop van Utrecht werd.

Martini, sc. festum sancti (C. 30). De St. Maartensdag is 11 November.

Martinus, sc. beatus, sanctus (C. 2, 12, 14, 22, 25, 30, 35 en 40). Hij is de beschermheilige van het Utrechtsch bisdom en de hoofdkerk, de domkerk te Utrecht draagt zijn naam; vgl. Trajectum.

Matthei, sc. dies apostoli et evangelistae (C. 40) valt op 21 September. „Vigilia Mathei apostoli" is dus 20 September.

Merna (C. 34 en 35). De Merne of Marne was een ambt van Hunsingo en ligt in het noord-westen der prov. Groningen nabij de Lauwers. Vgl. Richthofen, t. a. p. II bl. 790 en vlg., 842 en vlg.

Midreeht (C. 15) is Mijdrecht, een dorp in het westen der prov. Utrecht.

Mitzspete; zie Nutzpete.

Monasteriensis, sc. episcopatus (C. 25 en 34) is het bisdom Munster.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Monasteriensis, sc. episcopus. De volgende bisschoppen van Munster worden vermeld:

1°. Hermannus (C. 10). Dit is Herman II, een graaf van Katzenelnbogen, die van 1174—1203 bisschop was.

2°. Otto (C. 17). Dit is Otto I, die bisschop was van 1204—1218. Hij behoorde niet tot het geslacht der graven van Bentheim, zooals dikwijls wordt opgegeven, maar tot dat der graven van Oldenburg. Hij was een broeder van Gerard, bisschop van Osnabrück en hij noemt Wilbrand van Oldenburg, die later bisschop van Utrecht werd, in oorkonden van 1215 en 1217 zijn cognatus (Wilmans, t. a. p. III nr. 92, 116 en 118).

3°. Theodericus (C. 19 en 20). Dit is bisschop Dirk III (1218—1226). Hij was een graaf van Isenberg.

Monte, sc. Adolfus comes de (C. 10) is Adolf III, graaf van Berg.

Muntfoerd (C. 3) is Montfoort in de prov. Utrecht.

N.

Nicholay, sc. dies beati (C. 16) valt op 6 December. „Vigilia beati Nicholay" is dus 5 December.

Niënstede, Nijënstede (C. 25, 32 en 33) was eene parochie, waarvan de kerk vermeld wordt en waarin het kasteel Hardenberg was gelegen. De naam dezer plaats is verloren gegaan.

Noda (C. 11) is de vallei tusschen Renen en Wageningen op de grenzen van Utrecht en Gelderland. De naam „Hnodi" komt reeds in eene oorkonde van 855 voor en in een charter van keizer Frederik I van 1165 wordt verlof gegeven tot het

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

doorgraven van „terra illa, quae vulgo Noda dicitur" (Sloet, t. a. p. nr. 45 en 313). Van het standpunt van iemand, die in Groningen zich bevindt, is „episcopatus citra Nodam constitutus" dat deel, dat oostelijk van de Noda ligt, dus Overijsel, enz.

Normanni (C. 7). Hier is sprake van aanvallen, die de Noormannen in den tijd van Walfridus, omstreeks 910, tegen Groningen zouden gedaan hebben.

Nova terra (C. 34) is Nieuwland. Bedoeld is echter niet „het Nieuwland op het Bilt," d. i. de tegenwoordige Friesche gemeente het Bilt, waaraan een der dekenschappen van Westergo zijn naam ontleende. Immers het Bilt, d. i. de aangeslijkte grond van den mond der Bordena, werd niet vóór het begin der 16de eeuw ingedijkt en al is reeds tegen het einde der 14de eeuw sprake van „en utlant geheeten Bil, dat aengheworpen is buten dijcs ende ghelegen is tusschen Meynaertsgae ende sinte Mariëngaerde" (Schwarzenberg, Charterboek I p. 284), in het begin der 13de eeuw zal dit „utlant" nog wel niet hebben bestaan of althans nog wel niet belangrijk zijn geweest.

Waarschijnlijk heeft onze schrijver het oog op het dorp Nijland, niet ver van Bolsward in Wymbritseradeel, waarnaar wellicht vroeger het dekenschap Bolsward kan zijn genoemd geweest. Vgl. Mr. Andreae in Vrije Fries, XIV bl. 326.

Nützpete, Nutspete, Nutzspete (C. 29, 34—37, 39 en 40). De lezing van Matthaeus, die ook door Weiland gevolgd wordt, is Mitzpete, Mitspete, Mizpete, Mizspete, Mitzplete. Ik heb echter de voorkeur gegeven aan de lezing van handschrift A. in C. 29, de eenige plaats, waar het woord in dit handschrift voorkomt. Met die lezing stemt

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

overeen de lezing van handschrift B. in C. 34—37, 39 en 40, ofschoon in dit handschrift een jongere hand somtijds de lezing van Matthaeus heeft aangewezen. Voor zoover ik weet, komt de bedoelde plaatsnaam slechts éénmaal in eene oorkonde voor en wel in het charter van 21 Juli 1233, waarbij bisschop Wilbrand het klooster Mariënberg bij Zwolle in zijne bescherming neemt en daaraan onderscheidene voorrechten verleent. Dit charter is meermalen geheel of gedeeltelijk gedrukt, soms met het jaartal 1232, nl. bij Lindeborn, Hist. episc. Dav. p. 263, bij Dumbar, Analecta II p. 229 en Kerk. en Wer. Deventer I p. 464, bij van Mieris, Charterboek I p. 210 (vgl. ook Oudheden van Deventer I bl. 617). In die uitgaven staat Mirspete of Mitsepe. Het stuk berust echter in het oud-archief van Overijsel en de archivaris Mr. van Doorninck had de goedheid het voor mij af te schrijven en daarbij vooral nauwkeurig te letten op de schrijfwijze van het bedoelde woord. Er blijkt thans te staan „Nutspete."

Waar dat Nutspete gelegen was, is moeilijk uit te maken. Ongetwijfeld ten zuiden van de stad Groningen. Gewoonlijk neemt men aan — zoo doet ook Weiland —, dat Midlaren oudtijds Mitspete genoemd werd; doch dit is alleen een vermoeden, steunende op eene lezing, waarvan de onjuistheid thans gebleken is. Bovendien kan van Midlaren niet gezegd worden, dat het ligt „prope Groninge." (C. 34).

O.

Octava Pasche (C. 33) is een week na Paschen. In 1230 viel Paschen op 7 April en de octaaf dus

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

op 14 April; in 1231 viel Paschen op 23 Maart en de octaaf op 30 Maart.

Oculi mei, sc. quadragesima (C. 37) is vier weken, 28 dagen vóór Paschen. In 1231 viel Paschen op 23 Maart en de quadragesima Oculi mei dus op 23 Februari; in 1232 was 11 April de eerste Paaschdag en viel de quadragesima Oculi mei dus op 14 Maart.

Odelenberge (C. 22). Weiland houdt ten onrechte deze plaats voor Elburg op de Veluwe. Bedoeld is St. Odiliënberg aan de Roer in de prov. Limburg. In 858 werd het Klooster Berg „in pago Maso super fluvium Rure" door Koning Lotharius aan de kerk van Utrecht gegeven en dit Bergha, Edelenberghe, Udelenberge komt ook later in verscheidene oorkonden voor, evenals een prepositus de Berche. (Sloet, t. a. p. 48, 171, 194, 259 en 471).

Over den afstand van Odiliënberg, waarvan onze schrijver spreekt, vindt men in oorkonden geene berichten. In 1254 wordt de heer van Heinsberg nog door den bisschop van Utrecht bevestigd in de advocatie van Udelenberge; doch dat het geslacht der graven van Gelre aanspraken had op Udiltinberg of Udellenberghe, blijkt uit oorkonden van 1276 en 1277 (Sloet, t. a. p. nr. 765, 980 en 992).

Oesterze (C. 13) is Oosterzee in Lemsterland, prov. Friesland. De plaats ligt niet ver van Kuinre.

Oldenburch, sc. comites de (C. 27). Bisschop Wilbrand behoorde tot het geslacht der graven van Oldenburg en Hinricus comes de Aldenburg was zijn broeder. (Sloet, t. a. p. nr. 484). Zij waren kleinzonen van Hendrik, graaf van Oldenburg, die in 1167 stierf en gehuwd was met eene zuster

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

van Hendrik, graaf van Gelre, den grootvader van graaf Gerard III van Gelre en den overgrootvader van Floris IV, graaf van Holland. Van daar, dat bisschop Wilbrand een bloedverwant dezer beide graven genoemd wordt.

Oldenselensis; zie Aldensele.

Omershem; zie Homersem.

Ostergo, (C. 33 en 40) is Oostergo, het oostelijk deel van de prov. Friesland. Het gaf den naam aan een dekenschap, dat echter waarschijnlijk niet geheel Oostergo omvatte. Zie over de kerkelijke indeeling van Oostergo: Richthofen, t. a. p. II. bl. 603 en vlg. en Mr. Andreae in Vrije Fries XIV bl. 263 en vlg.

Osnaburgensis, sc. Gerardus episcopus (C. 17). Bedoeld is Gerhard van Oldenburg, die van 1192—1216 bisschop van Osnabrück en een broeder van bisschop Otto I van Munster was.

P.

Paderborne, (C. 27) is Paderborn, de zetel van een bisschop. Wilbrand van Oldenburg, later bisschop van Utrecht, was in de jaren 1226 en 1227 „Paderburnensis ecclesiae episcopus".

Palatinus Reni, sc. Otto comes (C. 2). Bedoeld is ongetwijfeld Otto comes de Rinecka, Rinecke, Rinecge, Rinegge, Rijnegge, d. i. Rheineck aan den Rijn tusschen Brohl en Nieder-Breisig. Twee personen, die beiden dezen naam dragen, soms in oorkonden naast elkander voorkomen, o. a. bij Sloet, t. a. p. nr. 287, en vader en zoon waren, zouden door onzen schrijver kunnen bedoeld zijn. Dat echter de zoon in Twente werd gevangen genomen, blijkt o. a. uit de Annales Egm. en

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

het Chronicon Egm., die dit feit op het jaar 1143 verhalen. De Annales Colonienses maximi (bij Pertz, Mon. Germ. SS. XVII p. 760) maken er melding van op het jaar 1146, de Annales Palidenses (bij Pertz, l. l. XVI p. 84) op het jaar 1149.

De oudere Otto van Rheineck, die omstreeks 1150 overleed, was gehuwd met Gertrudis, vermoedelijk eene zuster van Richenza, echtgenoote van Keizer Lotharius van Supplinburg. Richenza en Gertrudis waren de dochters en erfgenamen van Hendrik den Vette, graaf van Nordheim, die in 1101 bij een inval in Friesland sneuvelde, en van Gertrudis, eene zuster van markgraaf Ecbert II, aan wien de graafschappen Staveren, Westergo, Oostergo en Islego door Keizer Hendrik IV waren ontnomen.

Uit het huwelijk van den ouderen Otto van Rheineck en Gertrudis, die nog in 1154 voorkomt en aan welke Bentheim schijnt te hebben toebehoord, werden geboren een zoon, die nog vóór zijn vader stierf, en eene dochter, Sophia genaamd, die met Dirk VI graaf van Holland gehuwd was. Van de kinderen van Dirk VI en Sophia verkreeg de tweede zoon, Otto het graafschap Bentheim. Ofschoon zijne moeder eerst in 1176 overleed, treft men hem reeds in 1171 als graaf van Bentheim aan (Erhard, Reg. hist. Westf. nr. 1963).

Over dit alles handelt uitvoerig Jung, hist. comitatus Benthemiensis, I p. 135 sqq.; vgl. ook Kluit, historia critica I p. 91 sqq.

Panthaleonis, sc. dies (C. 25) valt op 27 Juli. Ofschoon de schrijfwijze „Pantaleon" beter is, komt toch ook „Panthaleon" meermalen voor.

Papa (C. 11—13, 16, 25, 27—29, 33). Op verscheidene plaatsen is sprake van den Paus en zijne brieven.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Ook wordt zijn legaat vermeld in C. 21 en 22; vgl. Portuensis. Doch slechts éénmaal wordt de naam van den Paus genoemd, nl. in C. 27 de naam van Gregorius IX.

Papia (C. 11) is Pavia in Italië.

Pedge (C. 4, 7 en 27) is het dorp Peize in het noorden van Drente omstreeks twee uren van de stad Groningen. Met de „specialis defensio" (C. 27) is wellicht Eelde bedoeld, dat ongeveer één uur ten oosten van Peize ligt en waar de „sculteti" van Drente hun kasteel hadden.

Menco schrijft in zijne kroniek Pedese, welke schrijfwijze ook in sommige oorkonden voorkomt, ofschoon de naam daarin ook in allerlei andere vormen, zooals Pedsie, Peedse, Peydse, Peisge, Pezie, Peise, Peyze, enz. gevonden wordt.

Pedge, nl. een geslacht van dien naam. Onze schrijver vermeldt:

1°. Lambertus de Pedge (C. 4) een broeder van Leffard van Groningen. Hij komt ook voor in oorkonden van 1176 en 1181 (Driessen, l. l. p. 6 en 9).

2°. Rodolfus en Menso (C. 4, 7—9). Zij waren de zonen van Lambertus en leefden nog in 1232. Zij worden in onderscheidene oorkonden, o. a. bij Driessen l. l. p. 12, 17, 18 en 21, en ook in het boven aangehaald stuk van ± 1225 (Bijdragen Groningen V bl. 60) vermeld.

Pharaonis, sc. cor in istis induratum erat (C. 39) is eene toespeling op Exodus VII vers 13, dat in de Hollandsche vertaling luidt: „Doch Farao's hart verstokte."

Portuensis, sc. Conradus episcopus (C. 21 en 22). Hij was Pauselijk legaat en komt als zoodanig

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

zoowel in de kroniek van Emo (ed. Hist. Gen. p. 87, 99 en vlg., 113 en vlg.) als in Ned. oorkonden (o. a. bij van den Bergh, t. a. p. I nr. 294 en Sloet t. a. p. nr. 479, 481, 485—489) meermalen voor. Sommige der vermelde oorkonden hebben betrekking tot het onderwerp, dat door onzen schrijver besproken wordt. Deze bisschop was een zoon van graaf Egino van Urach en van Agnes, eene dochter van den hertog van Zäringen, en was aan graaf Gerard III van Gelre verwant, waarschijnlijk door diens moeder Richardis.

Postekin, sc. Ghiselbertus (C. 7). Dezen Hollandschen ridder heb ik in oorkonden niet aangetroffen.

Q.

„Quis furor, o cives" etc. (C. 24). Deze plaats is ontleend aan de Pharsalia van Lucanus, Lib. I vs. 8. Daar luiden echter vers 8 en 9:

Quis furor, o cives? Quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?

R.

Reccla (C. 7) is blijkbaar eene rivier in de nabijheid van de Vecht. Bedoeld is waarschijnlijk de Regge, die iets beneden Ommen in de Vecht valt. Dit riviertje heette vroeger, o. a. in 1404 „Regde" (van Hattum, Geschiedenissen der stad Zwolle, I bl. 274) en ik ben daarom niet ongeneigd aan te nemen, dat bij onzen schrijver in plaats van „Reccla" zal moeten gelezen worden „Recda" of „Rectha."

Reni, sc. militia (C. 20). Hieronder is de ridderschap van de Rijnstreek te verstaan.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Rese, sc. Reynoldus de (C. 25.) Deze edelman komt ook in oorkonden voor (o. a. bij Sloet t. a. p. nr. 452) en wordt genoemd onder hen, die in 1227 bij Ane sneuvelden (Dumbar, Analecta II p. 228 en Matthaeus, Analecta 1738, V bl. 338). In eene oorkonde van 1229 treedt dan ook zijn zoon Bernard op (Sloet, t. a. p. nr. 519).

Resta (C. 29 en 34) is de rivier de Reest, die voor een deel de grens vormt tusschen Drente en Overijsel.

Roma (C. 3, 4 en 17). Meermalen wordt Rome vermeld. Ook is er sprake van de curia Romana (C. 11 en 16) en van „creditores Romani" (C. 12), die ook in C. 38 onder den naam van „Romani" schijnen te zijn bedoeld.

Rotlo (C. 7), waarvoor in de handschriften en bij Matthaeus „Roclo, Rocclo, Rodo" gelezen wordt, is het dorp Rolde in de prov. Drente.

Runen (C. 29 en 34) is het Drentsche dorp Ruinen ten noord-oosten van Meppel. De heeren en het klooster van Ruinen komen reeds in oorkonden der 12de eeuw meermalen voor.

S.

Saladinus, sc. Sarracenorum soldanus (C. 25) is de bekende sultan der Saracenen Saladijn.

Sallandia, Sallant (C. 19, 22, 25, 26, 29 en 39) is het landschap Salland in Overijsel.

Sanctorum, sc. dies omnium (C. 1) is Allerheiligen, d. i. 1 November. „Vigilia omnium Sanctorum" is dus 31 October, d. i. „pridie" en niet zooals onze schrijver vermeldt: „tertio Kal. Novembris."

Sarraceni (C. 25) zijn de Saracenen.

Sculenburch (C. 32). Bedoeld is wel het kasteel

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Schuilenburg aan de Regge in de gemeente Hellendoorn, prov. Overijsel. Vermoedelijk behoorde het aan de kasteleins van Coevorden, die bezittingen aan de Regge hadden.

Seynensis, sc. Henricus comes (C. 20) is Hendrik, graaf van Sayn. Hij komt in vele oorkonden voor.

Selandenses (C. 16) zijn de bewoners van Zeeland. Misschien zijn inzonderheid de bewoners van Schouwen bedoeld. Over de hulp, door hen aan graaf Willem I verleend, zie men de Annales Egm. en het Chron. Egm. op de jaren 1203 en 1204.

Senenses, sc. creditores (C. 12). Bedoeld zijn de schuldeischers uit Siena, ten zuiden van Florence in Italië.

Sepperothe, sc. Godescalcus de (C. 4). Hij wordt een edelman uit Westfalen genoemd en was gehuwd met de dochter van Leffard, prefect van Groningen. Zijne kinderen zijn vermeld onder de Groningsche prefecten. Zoowel het plaatsje, dat nu Seppenrade heet en dicht bij Lüdinghausen ten zuiden van Munster gelegen is, als het edel geslacht, dat zijn naam aan die plaats ontleende, komen in Munstersche oorkonden dikwijls voor. In verscheidene oorkonden van 1165—1190 (Erhard, Regesta, Cod. dipl. nr. 333, 401, 418, 451 en 503) treedt een Godescalcus of Godechalcus de Saperode, Saprothe, Sapperoth op, soms met een broeder Rodulfus. Dit kan echter niet de schoonzoon van Leffard van Groningen zijn, daar volgens onzen schrijver die schoonzoon vóór zijn schoonvader, en deze vóór bisschop Godfried, d. i. dus vóór 1178 gestorven is.

Sicilia (C. 12 en 27) is het eiland Sicilië.

Symonis et Judae, sc. dies (C. 30 en 32). De

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

heilige Simeon en Judas worden op 28 October herdacht.

Smalena (C. 34) is de oude naam van een waterloop en van een plaatsje, die oudtijds ook wel Smalnee of Smelnee werden genoemd en thans Smalle-ee of Smal-ee heeten. Het dekenschap en de grietenij Smallingerland ontleenden daaraan hun naam. Onze schrijver zal misschien het dekenschap hebben bedoeld.

Stauria (C. 13, 29, 30 en 39) is de stad Staveren, die reeds in de tweede helft der 11de eeuw voorrechten verkregen had, welke in 1118 door Hendrik V bevestigd werden. Vermeld worden in C. 13 de „cives" en een klooster. Dit klooster was genoemd naar St. Odulphus, die in de eerste helft der 9de eeuw onder bisschop Frederik I in Staveren een kapittel gevestigd had, dat in 1132 in een klooster der Benedictijnen werd veranderd.

Stauriae, sc. decanatus (C. 33 en 34) is het dekenschap Staveren. Ook de deken wordt vermeld. Zie over dit dekenschap: Richthofen, t. a. p. II bl. 642 en vlg.

Steenvoerde, Stenvorde, Steenvordia (C. 7 en 25) is Burgsteinfurt ten zuid-oosten van Bentheim. Tot in 1193 komt Rudolf II als heer van Steinfurt voor; daarna, zeker tot in 1227 en misschien nog later, zijn zoon Ludolf I.

Steenwijc (C. 8, 29, 32—34 en 39) is de stad Steenwijk in het noord-westen van de prov. Overijsel. Ook het land (terra) wordt genoemd. Voor Steenwijc staat soms Stenwic, enz.

Sterlingorum, sc. marcae (C. 12 en 16) zijn de bekende Engelsche munt.

Suadeburch (C. 15) is Zwammerdam, dat oudtijds Swadenburgerdam heette en in de prov. Zuid-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Holland op de grenzen van Utrecht ligt. Suadeburg, Swadeburg, Swathenburg komt voor in onderscheidene oorkonden uit de 12de en de 13de eeuw; men zie de oorkondenboeken van de heeren van den Bergh en Sloet. Over het gevecht bij Suadeborch, dat onze schrijver vermeldt, spreken ook de Annales Egm. en het Chronicon Egm. op het jaar 1204.

Suollae, (C. 33) is Zwolle, thans de hoofdplaats van Overijsel. De plaats werd in 1230 door bisschop Wilbrand tot een stad verheven.

Sutphania (C 14 en 19) is Zutfen aan den IJsel in de provincie Gelderland.

Sutphaniae, sc. prepositus (C. 27). Als proost van Zutfen komt hier voor Wilbrand van Oldenburg, die bisschop van Utrecht werd.

T.

Texele (C. 16) is het eiland Texel.

Terra sancta (C. 19) is het heilige land. De tocht naar het heilige land, waaraan bisschop Otto II deelnam, was de kruistocht van 1218.

Theutonia (C. 25); zie Alamannia.

Thordrecht (C. 16) is de stad Dordrecht in de prov. Zuid-Holland.

Thrente; zie Trenta.

Trajectum (C. 3, 4, 11, 13, 14, 16—18, 25, 27, 28, 30, 33, 35, 38 en 39) is Utrecht, welke plaats eene „civitas" wordt genoemd. Gesproken wordt ook van Trajectenses (C. 35), dat zijn de burgers van Utrecht, en van „nuntii Trajectenses" (C. 27), boden uit Utrecht. Meermalen is verder sprake van de kerk van St. Maarten te Utrecht (C. 4, 10, 13, 16—18, 25, 27—29) en ook eenmaal van de kerk van St. Marie (C. 5).

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Trajectensis, sc. terra (C. 11, 38 en 39) is het land van Utrecht, bepaaldelijk Utrecht ten westen van de Noda.

Trajectensis, sc. ecclesia (C. 11, 12, 17, 22, 26, 27, 29—34, 38 en 40) is de kerk van Utrecht, waaronder soms de Dom- of St. Maartenskerk, soms het geheele Utrechtsche bisdom, episcopatus Trajectensis (C. 6, 10, etc.) zal zijn te verstaan. Herhaalde malen wordt ook melding gemaakt van ministeriales ecclesiae Trajectensis, van milites Trajectenses, van de militia Trajectensis (C. 2, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 27, 28, 32 en 34).

Trajectenses, sc. episcopi (Inscr., C. 1, 2 en 6). In deze plaatsen wordt in het algemeen van de bisschoppen van Utrecht gesproken. Opgesomd en besproken worden door onzen schrijver de Utr. bischoppen van Herbert tot en met Wilbrand. Wij vinden dus:

1°. Harbertus, Harbartus, Herbertus de Berum (C. 2—5 en 7). Onze schrijver noemt hem den 25sten (in handschrift B. den 21sten) bisschop van Utrecht, terwijl hij bij de Beka en bij Heda de 26ste heet.

Voordat Herbert bisschop werd, was hij domproost; zie o. a. v. d. Bergh t. a. p. I nr. 118, 119 en 123 en Sloet t. a. p. nr. 259 en 274. Volgens de Annales Egm., het Chronicon Egm. en andere geschiedbronnen volgde hij in 1138 Andreas van Kuik als bisschop op en bij die opgave sluiten Moll, kerkgeschiedenis II, 1°. bl. 88 en anderen zich aan. Daar in oorkonden van 1139 (v. d. Bergh en Sloet l. l.) Andreas nog als bisschop en Herbert als domproost voorkomen, verdient het bericht van den Annalista Saxo (bij Pertz, l. l.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Script. VI p. 777), volgens hetwelk Andreas in 1139 overleed, de voorkeur.

Bisschop Herbert stierf den 12den November 1150 en de opgave van onzen schrijver (C. 4), dat hij negen jaren regeerde, is dus onjuist. In het oorspronkelijk handschrift zal misschien XI in plaats van IX gestaan hebben.

2°. Hermannus de Horne (C. 3 en 4). Na den dood van bisschop Herbert ontstonden over de keuze van een opvolger groote verschillen, waarover men berichten vindt in de Annales Egmondenses en in het Chron. Egm. op het jaar 1150; voorts in de Gesta Friderici imperatoris van Otto bisschop van Freising, Lib I C. 62 (Pertz, l. l. Script XX p. 388, 389) en in een brief van koning Konrad III aan den Paus (Jaffé, Monumenta Corbeiensia p. 452—454). Tegenover elkander stonden Fritherícus, filius Adolfi comitis de Hovele (dit is de oude naam van de graven van Altena en van Berg) en Herman van Hoorn, proost van St. Gereon in Keulen. De laatste behield de overhand en werd bisschop van Utrecht, terwijl Frederik van Altena later, nl. in 1156, tot aartsbisschop van Keulen werd benoemd.

Bisschop Herman overleed volgens alle berichten in het begin van het jaar 1156 en bekleedde zijn ambt dus gedurende 5 jaren. Het bericht van onzen schrijver, dat hij slechts $3^1/_2$ jaar regeerde, laat zich echter verklaren, daar Herman niet vóór 1152 het rustig bezit van het bisdom verworven heeft; zie de Annales Egm. op dit jaar en de Gesta Friderici Lib. II C. 4, bij Pertz, l. l. p. 392.

3°. Godefridus de Renen (C. 3—5). Deze bis-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

schop, die vroeger domproost was, werd verkozen in 1156 en overleed in 1178, zoodat hij gedurende 22 jaren regeerde, zooals terecht door onzen schrijver wordt opgegeven.

4°. Balduinus II de Holland (C. 2, 4, 5, 7—12, 16 en 17). Hij was een zoon van graaf Dirk VI van Holland en een broeder van graaf Floris III, van Otto graaf van Bentheim, enz. Voordat hij bisschop werd, was hij proost van Oldenzaal en proost van St. Marie in Utrecht, zooals onze schrijver mededeelt en, wat de proosdij van St. Marie betreft, ook uit oorkonden blijkt. Men zie o. a. v. d. Bergh t. a. p. I nr. 151 en Sloet, t. a. p. nr. 341. In 1178 bisschop geworden, overleed hij te Mainz in April 1196. Wel komt hij nog in 1197 als getuige in eene oorkonde voor (Sloet, t. a. p. nr. 391); doch dit stuk is onecht. De opgave van onzen schrijver, dat hij gedurende 18 jaren aan het hoofd der Utrechtsche kerk stond, is dus juist.

5° en 6°. Arnoldus de IJsenborch en Theodericus I de Holland (C. 4, 11, 12 en 16) werden na den dood van bisschop Boudewijn elk door eene partij gekozen. De eerste, die proost van Deventer was, behoorde tot het geslacht der graven van Altena, waarvan een tak den naam van Isenborch of Isenberg voerde. De tweede was een broeder van bisschop Boudewijn II en domproost te Utrecht. De beide bisschoppen stierven kort na elkander in Italië. Ten onrechte nemen de Beka en anderen aan, dat zij in 1198 overleden. Hun overlijden greep plaats in 1197, zooals de Annales Egm. en het Chronicon Egm.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

berichten. Dit blijkt ook uit het verhaal van onzen schrijver, volgens wien Dirk van Are tijdens zijne verkiezing in Italië was bij keizer Hendrik VI, die toen overleed. Deze gebeurtenis nu greep plaats op 28 September 1197.

Niet geheel juist is daarom het bericht van onzen schrijver (C. 4 en 11), dat Arnold en Dirk I twee jaren bisschop waren en dat het scisma twee jaren geduurd heeft.

7°. Theodericus II de Are (C. 4, 12—18, 25, 33 en 37). Deze bisschop behoorde tot het geslacht der graven van Are en was proost van Maastricht, toen hij tot bisschop van Utrecht verkozen werd. De mededeeling, door onzen schrijver in C. 12 gedaan, volgens welke de verkiezing in 1201 zoude hebben plaats gehad, is wel het gevolg van een fout, door een afschrijver begaan. Zooals ook blijkt uit de Annales Colonienses maximi (bij Pertz, l. l. Script. XVII p. 805), werd Dirk van Are in 1197 tot bisschop van Utrecht verkozen. Niet vóór het jaar 1198 aanvaardde hij echter zijn ambt (Annales Egm. en Chronicon Egm.). In Juli en Augustus 1198 was hij als bisschop van Utrecht bij de kroning van Otto IV en bij andere handelingen te Aken tegenwoordig; zie o. a. Erhard, Regesta II Cod. dipl. n^r. 570 en 571, Sloet t. a. p. n^r. 392.

Het bericht van onzen schrijver, dat bisschop Dirk II in December 1212 overleed, is juist, al wordt somtijds, bijv. in het Necrologium Egmondanum (v. d. Bergh, t. a. p. I bl. 333) gezegd, dat hij reeds in 1200 gestorven is. Hij regeerde dus 14 jaren, zooals onze schrijver opgeeft, of eigenlijk 14½ jaar, in-

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

dien men aanneemt, dat hij in Mei of Juni 1198 zijn ambt aanvaard heeft.

8°. Otto I, Gelrensis natione (C. 4 en 17). Hij was een broeder van graaf Gerard III van Gelre en een zwager van graaf Willem I van Holland. Toen hij bisschop werd, was hij nog jong, maar toch reeds proost van Xanten. Vóór het jaar 1213 zal hij wel niet tot bisschop verkozen zijn.

Volgens onzen schrijver zoude hij $2^1/_2$ jaar aan het hoofd van het Utrechtsch bisdom gestaan hebben en in 1215 overleden zijn. Prof. Moll t. a. p. II, 1° bl. 107 meent echter, dat het overlijden niet vóór 1216 heeft plaats gehad, en ook ik acht het waarschijnlijk, dat bisschop Otto I in het begin van 1216 is gestorven.

2°. Otto II de Lippia (C. 1, 4, 18—27, 30 en 39). Hij was de zoon van eene zuster van bisschop Dirk II van Are, dien hij ook in oorkonden avunculus noemt, en was reeds domproost van Utrecht, toen hij tot bisschop verkozen werd; zie o. a. Sloet, t. a. p. nr. 427, 428 en 446. Onze schrijver bericht, dat de verkiezing van Otto II tot bisschop in 1215 heeft plaats gehad; doch daarmede is niet in overeenstemming, dat deze bisschop in verscheidene oorkonden het jaar 1217 het eerste en het jaar 1218 het tweede jaar van zijn episcopaat noemt (Sloet, t. a. p. nr. 446, Driessen l. l. p. 18, 19 en 244, Matthaeus, notae ad Anonymum p. 158). Ook in verband met andere oorkonden schijnt hieruit te moeten worden afgeleid, dat Otto II in het midden van het jaar 1216 bisschop geworden is.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Daar hij 28 Juli 1227 overleed, is hij dus elf jaren bisschop geweest, wat ook door onzen schrijver in C. 4 wordt bericht. De mededeeling in C. 26, volgens welke Otto II dertien jaren geregeerd heeft, schijnt mij daarom niet juist.

Otto II wordt door onzen schrijver (C. 25) de 28ste, door de Beka en Heda de 34ste bisschop van Utrecht genoemd. Het bericht van onzen schrijver strookt niet met de opgave, door hem omtrent de bisschoppen Herbert en Wilbrand gedaan, en is zeker niet te vertrouwen.

10°. Wilbrandus de Oldenburch (C. 1, 4, 27—40). Van dezen Wilbrand weten wij, dat hij in 1211 — hij was toen domheer van Hildesheim — een bezoek bracht aan het heilige land, van welke reis hij eene beschrijving gaf in zijn voor ons bewaard „Itinerarium terrae sanctae". Later werd hij domproost van Hildesheim en in het eind van 1225 of in het begin van 1226 bisschop van Paderborn. Hij was volgens onzen schrijver ook proost van Zutphen en tot domproost van Utrecht verkozen; doch, daar wij in 1226 en later in oorkonden een Theodericus als domproost aantreffen (Sloet, t. a. p. nr. 493, 518, enz., v. d. Bergh, t. a. p. I. nr. 296, 306, 308, enz.), zal Wilbrand, toen hij bisschop van Paderborn werd, ook dit ambt wel hebben nedergelegd.

Ofschoon Wilbrand nog in 1227 tot bisschop van Utrecht verkozen werd, duurde het tot 20 Augustus 1228, voordat hij te Utrecht kwam om zijne waardigheid te aanvaarden. Volgens

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

het Necrologium van Egmond (v. d. Bergh, t. a. p. I bl. 334) stierf hij op 26 Juli, volgens het Necrologium van St. Salvator (Matthaeus, Fundationes ecclesiarum p. 94) op 27 Juli; doch in welk jaar? Prof. Moll t. a. p. II, 1° bl. 114 neemt met Matthaeus, Fundationes p. 266 aan, dat Wilbrand in 1235 is overleden, en hierbij sluit zich ook Wijbrands aan (Gedenkschriften van Mariëngaarde, bl. 170). Al is er eenige reden om te twijfelen, toch geloof ik, dat 1233 het sterfjaar van bisschop Wilbrand is geweest. Zoo berichten toch niet alleen het Necrologium van Egmond, maar ook de Annales Colonienses maximi (Pertz, l. l. Script. XVII p. 843). Bovendien komt Otto III, Wilbrands opvolger, reeds in de eerste maanden van 1234 in oorkonden als bisschop van Utrecht voor (Sloet, t. a. p, nr. 569, van den Bergh, t. a. p. I nr. 351).

De opgave van onzen schrijver (C. 1), dat Wilbrand de 37ste of de 29ste of de 30ste bisschop van Utrecht zoude geweest zijn, heeft geen waarde.

Trajectensis, sc. major prepositus (C. 11, 15, 18 en 27). Als domproosten van Utrecht worden genoemd: Dirk van Holland, die in 1196 bisschop werd; Floris van Holland, een broeder van graaf Willem I; Otto van Lippe en Wilbrand van Oldenburg, die beiden eveneens bisschop van Utrecht werden.

Transysla (C. 21 en 35) is Overijsel. In C. 21 worden de „ministeriales de Transysla" genoemd.

Trenta, Trente, Thrente, Trentia, Drenta, Drentia (Inscr, C. 1, 2, 4—10, 16, 29, 32, 33, 37, 39 en 40) is het landschap Drente. De lezing

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

„Drenta, Drentia" vindt men alleen in C. 32, 33 en 37.

Trentones, Trenti, Drenti, Drentones (C. 1, 6, 9, 10, 16, 17, 24, 25, 27, 29, 30, 32—34, 36 en 39). De gewone lezing is „Trentones". De lezing „Trenti" komt alleen in C. 39, de lezing Drenti, Drentones" alleen in C. 32—34 en 36 voor.

Tuenta, Tuentia (C. 2, 27, 29, 32, 34 en 39) is het landschap Twente, het oostelijk deel van Overijsel. In altaar-opschriften uit den tijd van Severus Alexander (222—235), die in 1883 in het noorden van Engeland bij den wal van Hadrianus gevonden zijn, komen reeds „cives Tuihanti" voor. (Zeitschrift der Savigny-Stiftung, Bd. V. Germ. Abth. p. 226—229). Nog tegen het einde der 8ste eeuw heet de landstreek „Tuianti", later Tueanti, Thuehenti en eindelijk Thuente of Tuente.

Onze schrijver vermeldt milites of ministeriales der Utr. kerk in Twente en in C. 27 is ook sprake van „Twentones".

Turbabat pavidos, etc. (C. 27). Deze plaats is ontleend aan de vijfde der fabelen van Avianus.

Turres (C. 16). Dit was de naam van eene munt, die bisschop Dirk van Are in Vollenhove liet maken. Waarschijnlijk werden deze muntstukken aldus genoemd, omdat een toren daarop was afgebeeld.

U.

Ulsen (C. 27 en 32) is Uelsen in het graafschap Bentheim, iets ten westen van Neuenhaus. Het behoorde vroeger tot Twente, zooals onze schrijver bericht en zooals ook blijkt uit eene oorkonde van 1131, waarin bisschop Andreas van Utrecht

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

beschikt over eene kerk „in Tuenta in villa, quae Ulsnen vocatur" (Jung, Hist. com. Benth. II p. 357).

Umme, Ummen (C. 25, 29, 32 en 34) is het stadje Ommen, dat aan de Vecht in de provincie Overijsel ligt.

V.

Vechta (C. 7, 19, 25, 29 en 39) is de rivier de Vecht, die door het graafschap Bentheim en de prov. Overijsel stroomt. Meermalen worden de milites, de ministeriales ecclesiae prope Vechtam genoemd.

Velua (C. 5, 10, 14 en 21) is de Veluwe in de provincie Gelderland. Deze landstreek, oudtijds Felaowa, Felua, doch ook reeds sedert het midden der 10de eeuw Velua genoemd, komt in verscheidene oorkonden voor, die in het oorkondenboek van Baron Sloet zijn opgenomen. Daar vindt men ook eenige charters, die betrekking hebben tot de door onzen schrijver vermelde geschillen over de Veluwe tusschen de bisschoppen van Utrecht en de graven van Gelre. Men zie vooral de beslissing, die den 6den Maart 1196 door keizer Hendrik VI werd gegeven (Sloet, t. a. p. nr. 386), waarin echter niet de graaf van Gelre, maar zijn leenheer, de hertog van Lotharingen-Brabant genoemd wordt; voorts een stuk van onzekere dagteekening (Sloet, t. a. p. nr. 370) en de overeenkomst van 28 Januari 1226 (Sloet, t. a. p. nr. 489). Ook in buitenlandsche kronieken worden deze twisten somtijds vermeld. Zoo geven de Annales Colonienses maximi (Pertz, l. l. Script. XVII p. 792 en 794) op de jaren 1187 en 1188 bericht over den strijd tusschen bisschop Boudewijn II en

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

graaf Otto I van Gelre en over de verzoening, die plaats greep, toen graaf Otto met den keizer ten kruistocht zoude gaan. Vgl. C. 10 van ons geschrift.

Venebrugghe (C. 10) is Venebrugge, iets ten oosten van Hardenberg in de gemeente Ambt-Hardenberg, prov. Overijsel.

Vevelgones (C. 34, 35, 38—40) zijn de bewoners van Fivelingo in het noord-oosten der provincie Groningen. Fivelingo, dat tot de diocese Munster behoorde en oudtijds Fivilga, Fivilgo, Fivelgo, enz. wordt genoemd, heet bij onzen schrijver Vevelgonia (C. 40). In de kronieken van Emo en Menco (ed. Hist. Genootschap) en in de Gesta abbatum Orti Sanctae Mariae (ed. Wijbrands) wordt gesproken van Fivelgones en Fivelgonia. Emo en Menco handelen uitvoerig over den strijd tusschen Hunsingo en Fivelgo.

Victoris, sc. dies beati (C. 29) is 17 October.

Vollenho, Vullenho (C. 3, 16, 19, 26, 29, 32—34 en 38) is Vollenhove aan de Zuiderzee in het noord-westen van Overijsel. Deze plaats ontleent haar naam aan het bosch Fulnaho, dat in eene oorkonde van 943 (Heda, p. 84) wordt vermeld, terwijl in eene oorkonde van 1133 sprake is van „Wllenho, locus maritimus" (Wilmans-Philippi, Kaiserurkunden der Provinz Westfalen II nr. 217). Haar opkomst had de plaats te danken aan bisschop Godfried van Renen, die er een kasteel stichtte. Bisschop Dirk II van Are liet er munten.

De plaats Vollenhove gaf aan het omringend land den naam, zoodat er van eene „terra Vollenho" gesproken wordt en van de daar te huis behoorende dienstmannen der kerk van Utrecht (C. 19, 32 en 33).

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Voerst, Vorst (C. 19). Twee kasteelen van dien naam in Salland worden vermeld. Het eene lag ongetwijfeld iets ten noord-westen van Zwolle, waar thans nog een buurt van dien naam in de gemeente Zwollerkerspel gevonden wordt. De ligging van het andere kan ik niet bepalen.

Voerst, sc. duo Hermanni de (C. 19). In oorkonden van Utrechtsche bisschoppen vinden wij somtijds een Herman de Vorst als getuige of borg, o. a. bij Sloet, t. a. p. nr. 435, 488 en 508. In een dier oorkonden heet de persoon: H. de Vorst senior. Een Herman van Voorst komt ook voor onder hen, die in 1227 bij Ane gesneuveld zijn. (Dumbar, Analecta II, p. 228 en Matthaeus, Analecta 1738, V bl. 338).

Vorenborch, sc. Florencius de (C. 7). Deze geslachtsnaam is mij van elders niet bekend en aan het vermoeden, in handschrift B. uitgesproken, dat „Verneborg" zoude moeten gelezen worden, hecht ik niet veel waarde. Floris van Vorenborch was gehuwd met eene zuster van Rudolf van Goor, welke vrouw twee voorkinderen had uit haar vroeger huwelijk met een kastelein van Coevorden. Ten gevolge van dit huwelijk was Floris van Vorenborch in het feitelijk bezit van Coevorden, waarom hij in een stuk van ongeveer 1188 Florencius de Kovordia schijnt te worden genoemd. (Racer, Overijsselsche Gedenkstukken VII bl. 68).

Vorthusen (C. 17) is Voorthuizen tusschen Hoog-Elten en 's Heerenberg. De plaats komt meermalen voor in oorkonden (Sloet t. a. p. nr. 104, 116, 254, 580).

Vrankenvorde (C. 18) is Frankfort aan den Main.

Vrodewalt; zie Frodewalt.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

W.

Walburgis, sc. ecclesia beatae, sanctae (C. 3, 7, 24 en 27). De Walburgs-kerk te Groningen stond nabij de Maartens-kerk op het groote kerkhof. Na in 1611 grootendeels te zijn ingestort, werd zij in 1627 afgebroken; zie Teg. Staat van Groningen, II bl. 73.

Walfridus, sc. beatus (C. 7). Volgens een bericht, medegedeeld in de Oudheden van het bisdom Groningen, bl. 1, 2 en 343, zoude Walfridus met zijn zoon Radfridus in het jaar 910 te Bedum door de Noormannen zijn gedood.

Matthaeus neemt in zijne aanteekeningen op onzen schrijver bl. 117 ten onrechte aan, dat Wilfridus zoude bedoeld zijn, de aartsbisschop van York, die in 677 en 678 in Friesland zich ophield en over wien men zie: Moll, Kerkgeschiedenis I bl. 83 en vlg. en Richthofen, t. a. p. II bl. 349 en vlg. In Wilfrieds tijd deden de Noormannen nog geene invallen in ons vaderland.

Walravenus, sc. dux (C. 20). Bedoeld is Walram, hertog van Limburg, die in 1221 zijn vader Hendrik opvolgde en in 1226 overleed.

Walstad (C. 2) is geen eigennaam; het woord beteekent „strijdplaats", zooals thans nog het duitsche woord Walstatt of Walplatz.

Werdene (C. 27). Weiland meent, dat bedoeld is Donauwörth.

Westergo (C. 29, 33 en 34) is het westelijk deel der provincie Friesland. Onze schrijver spreekt ook van het dekenschap Westergo en van den decanus Westergoiae. Zie over dit dekenschap Richthofen, t. a. p. II bl. 585 en vlg. en Mr. Andreae in Vrije Fries, XIV bl. 277 en vlg.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Westfalia, Westvalia (C. 4 en 40) is Westfalen in den omvang, waarin deze naam omstreeks 1200 werd gebezigd.

Westfalus, Westvalus (C. 4) is iemand uit Westfalen.

Winenia (C. 39) is waarschijnlijk het dorp Wijns in de Friesche gemeente Tietjerksteradeel. Volgens onzen schrijver werd er een bijeenkomst der Friezen gehouden. Hetzelfde feit wordt door Emo (ed. Hist. Gen. bl. 96*b*) op het jaar 1224 bericht en wordt ook in oorkonden vermeld; doch de plaats draagt daarin en bij Emo den naam van „Winenge, Wininghe, Winnighe." Naar deze plaats schijnt eene afdeeling van Oostergo genoemd te zijn. Vgl. Richthofen, t. a. p. I. p. 143, 145, II. p. 630, 633 en Mr. Andreae in Vrije Fries XIV bl. 210 en vlg.

Wiltholte, Wilthalte (C. 34) is Wittelte in de Drentsche gemeente Diever. In eene oorkonde van 1040 heet de plaats „Witthelte" (Heda, p. 120), in een stuk van omstreeks 1300 „Withalte" of „Wittelte" (Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht, II bl. 50 en 53).

Woerden (C. 3) is Woerden ten westen van de stad Utrecht in de prov. Zuid-Holland.

X.

Xanctensis, sc. prepositus (C. 17). Als proost van Xanten (aan den linkeroever van den Rijn beneden Wesel en boven Rees) wordt genoemd Otto van Gelder, die in 1213 tot bisschop van Utrecht werd verkozen.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf